

УДК 007 : 304 : 001

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ТЕРМІН ЯК ЗАСІБ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ДІЙСНОСТІ

Ольга Щур

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, м. Львів, Україна,
e-mail: o.shchur@gmail.com*

На основі ілюстративного матеріалу у статті проаналізовано вживання в новинних текстах онлайн-медій лексичних засобів впливу, зокрема термінів на позначення осіб військових дій на сході України.

Ключові слова: мовний вплив, бойовики, бійці, терористи, сепаратисти, ополченці, найманці.

Мова є унікальним інструментом людського світосприйняття і світорозуміння, вона є упорядником і координатором усіх процесів суспільної діяльності, за допомогою мови ми усвідомлюємо дійсність і осмислюємо її. Слово як найменша смислова субстанція мови не описує навколишній світ – а пише його, воно є конструктором нашої реальності, адже ніякого значення чи змісту в дійсності не існує поза людським сприйняттям. «Слова (або мовні знаки) – це фіксація, зберігання і репродукування інформації про навколишню дійсність. Всякий мовний знак трактується як акт розуміння предметної інформації, зумовлений сприйняттям людини, тобто слово певним способом інтерпретує інформацію про світ. Часто це і спосіб оцінки, і акт конкретного впливу на одержувача відповідної інформації» [7, с. 9].

Метою нашої студії є виявлення, аналіз і дослідження специфіки функціонування в новинних текстах онлайн-медій термінів на позначення осіб військових дій на сході України як засобів впливу на свідомість аудиторії.

Інформаційний вплив мови на людину дуже великий. Він може носити позитивний або негативний заряд залежно від цільової установки. У зв'язку з цим особливо зростає роль термінології у формуванні наукового та суспільно-політичного світогляду. Якщо пізнання розглядати як «процес розширення фізичної та духовної орієнтації людини у світі», то «правильно орієнтований» термін є одним з найважливіших елементів, що становлять основу такої орієнтації [7, с. 21].

Об'єктом нашого дослідження є новинні тексти онлайн-медій.

Предметом – функціонування в новинних текстах термінів на позначення осіб військових дій на сході України як засобів впливу на свідомість аудиторії.

ЗМІ як основний реперезентатор і контролер світової реальності, перепускаючи через себе масиви інформації, виділяє і актуалізує певні теми, надає їм значимості, інші ж замовчує, подразнює і маніпулює людською свідомістю, формує погляди і переконання суспільства.

В нашому невеликому дослідженні ми спробуємо з текстів нових медій виокремити і проаналізувати такі суперечливі поняття, комунікативна значимість яких формує ефективність процесу інформування аудиторії.

Невідповідність між мовними одиницями і тим, що вони позначають, власне, потребує аналізу і осмислення, адже вибір конкретних лексичних засобів впливає на процес сприйняття і відтворення дійсності. Російський науковець Володіна М.Н., досліджуючи мову ЗМІ як основний засіб впливу на масову свідомість, стверджує: «Прагматична цінність термінологічної інформації полягає в її здатності певним чином впливати на поведінку людини та її спосіб мислення. Це відноситься як до науково-технічної, так і до суспільно-політичної термінології. Інформативність суспільно-політичної термінології характеризується відкритою соціальною позицією або ціннісною установкою. Велику роль відіграє при цьому сам вибір того чи іншого терміна в конкретній ситуації... У суспільно-політичній термінології слова використовуються як «розумові моделі для сприйняття світу», які покликані служити соціально-політичній концептуалізації дійсності» [7, с. 9].

Протягом всього часу проведення військових дій на сході України в журналістському середовищі не налагоджено однієї інформаційної тактики висвітлення того, що там відбувається. «Залежно від точки зору на світову політику одні й ті ж дії можуть бути підведені або під категорію проявів сепаратизму, або під категорію боротьби за національне самовизначення. Крім того, одна і та ж ситуація може бути підведена під категорії різного ступеня конкретності / узагальненості. Слово виступає при цьому як засіб активації у свідомості адресата не просто окремого поняття, а цілісної системи уявлень, частиною якої це поняття є (семантичного поля, фрейму, сценарію, стереотипу)» [7, с. 232]. Варіативність і примноження значень призводить лише до дезорієнтації, втрачається зв'язок між змістом повідомлення і реальністю.

Спотворення уявлення в аудиторії про події відбувається через вживання в текстах неточних, пом'якшених позначень, використання слів-евфемізмів, які своїм звучанням затіняють суть події, зміщують смислові акценти, викликають підміну понять, перекручують картину дійсності. «Суспільно-політична термінологія є особливим «каналом» для створення в масовій свідомості відповідної картини світу. За допомогою термінів суспільно-політичної сфери здійснюється інтерпретація дійсності на концептуальному рівні. У цій комунікативній сфері багаторазово повторюваний контекст знаходить системну силу, яка конденсує найбільш актуальний текстовий сенс, перетворюючи його в термін, який виступає в ролі символу» [7, с. 232].

Зважаючи на певну плутанину та термінологічну нерозбірливість, спершу окреслимо семантичні межі таких понять, як бойовики/бійці, терористи/сепаратисти/, найманці/ополченці. Ці ключові слова несуть потужний емоційно-оцінний заряд, які організують текст для формування в аудиторії позитивної чи негативної оцінки.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови [1]

бойовик – учасник якої-небудь бойової групи, загону; *боєць* – 1) учасник бою, боїв; воїн; 2) солдат, рядовий; 3) про людину, що бореться за здійснення чого-небудь; 4) Член загону, групи (студентської і т. ін.), організованих для виконання певної роботи, якого-небудь завдання і т. ін..

Заголовки повідомлень в ЗМІ на позначення осіб з різних сторін конфлікту часто використовують як контекстуальні антоніми семантично близькі *бойовики* і *бійці*. На наш погляд, вживання таких слів з невиразним значенням є неточним і необґрунтованим, адже вони містять лише загальну характеристику, конкретних ознак не називають, а лише приблизно вказують на них. До прикладу: *Біля Бахмутки бійці відбивають атаки бойовиків* [8]; *За два дні в боях*

за донецький аеропорт загинуло понад 400 бойовиків [9]; Бойовики до опівночі пропонують випустити з оточення бійців – командування не дає чітких команд (ВІДЕО) [10]; На Луганщині бойовики формують підрозділи глибинної розвідки [11]; Селезньов каже, що бойовики не ставили бійцям поблизу Смілого ультиматуму [12]; АТО: бойовики обстрілюють Донецький аеропорт, убито трьох українських бійців [13]; «Бойовики – «люди слова» більше, аніж деякі генерали ЗСУ», – бійці 32 блокпосту [14].

На наше переконання, функціонування близьких за значенням мовних одиниць в контексті дає змогу для альтернативного тлумачення. Така спрощена характеристика призводить до двозначності, спричиняє складність розмежування понять, заплутує аудиторію та розсіює її увагу. Небезпека таких повідомлень в тому, що вони автоматично моделюють в свідомості аудиторії суб'єктивне уявлення про те, хто названий цим словом, незалежно від того, чи відповідає це дійсності чи ні.

Особливо важливими для надання потрібного впливу на свідомість є емоційно-оцінні конотації, що апелюють до емоцій адресата, його інтересів і цінностей. У мові співіснують слова, що позначають, по суті, одне й те саме явище, але вбудовані в різні системи уявлень, протиставлені за оцінними ознаками «свій/чужий», «хороший/поганий», «правильний/неправильний» і т.п. Порівняйте такі пари, як розвідник/шпигун, фантазер/брехун, хуліганство/витівка. Навантаженість слова оціночними конотаціями іноді змушує шукати нові засоби для вираження тієї ж ідеї, але з іншим оцінним значенням [7, с. 232].

Журналісти під час висвітлення подій обирають ті лексичні засоби і синтаксичні конструкції, які найкраще відповідають тому погляду на подію, який журналіст хоче сформулювати в аудиторії [7, 233]. Паралельно з поняттям бойовик медійники використовують поняття сепаратисти, найманці, російські війська, терористи, ополченці, які лежать в іншій системі уявлень аніж бойовики чи бійці.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови [1] *терорист* – прибічник тактики терору; учасник терористичних актів; *найманець* – 1) той, хто найнявся на роботу до приватного власника, підприємця; найманий робітник; 2) – солдат або офіцер найманої армії; 3) – особа, спеціально завербована для участі у спільних насильницьких діях; 4) той, хто захищає чужі інтереси не з переконання, а з корисливих мотивів; *сепаратист* – прихильник сепаратизму; *сепаратизм* – прагнення до відокремлення, відособлення.

Для більшої об'єктивності аналізу ми обрали заголовки новин, які висвітлюють події, що відбуваються довкола донецького аеропорту.

Для прикладу: *Російські війська* штурмують аеропорт у Донецьку: підтягують артилерію і РСЗВ, – Тимчук [15]; *Сепаратисти* посилили наступ на аеропорт в Донецьку [16]; *Терористи* впродовж дня здійснили 12 атак на донецький аеропорт [17]; РНБО: *Російські найманці* знову штурмують аеропорт Донецька [18]; «*Ополченці*» встановили прапор ДНР над терміналом Донецького аеропорту (ВІДЕО) [19].

З текстів заголовків вимальовується картина, наче в боях беруть участь кілька бойових груп, які відстоюють різні інтереси. Очевидно для того щоб об'єктивно висвітлювати події, уникнути двозначності, деформації змісту матеріалу, особливо в часі інформаційної небезпеки необхідно використовувати ті первинні мовні значення, що відтворюють реальність, щоб виключити інтерпретації, що породжують інші сенси.

З метою уникнення термінологічної «плутанини» і для забезпечення максимального порозуміння журналістській спільноті варто виробити спільну комунікативну тактику, необхідну для однозначного трактування стану подій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. 7-е видання – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Бабич Т. Інноваційні зміни семантики слів як наслідок імпліцитних приращень смислу [Електронний ресурс] / Т. Бабич. – Режим доступу : http://snphilolocom.crimea.edu/arhiv/2013/uch_26_1fil/001_babi.pdf
3. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. – М. : Медиа Книга, 2005. – 500 с.
4. Магдиш І. Маніпульована демократія [Електронний ресурс] / І. Магдиш // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2003. – № 30. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n30texts/N30-manipul.htm>
5. Манакін В. Сугестивна функція мови як прагмалінгвістичне явище [Електронний ресурс] / В. Манакін. – Режим доступу : http://philolog.univ.kiev.ua/php/4/7/Studia_Linguistica_5_2/196_203.pdf
6. Почепцов Г. Г. Психологические войны / Г. Г. Почепцов. – К. : Рефл-бук, Ваклер, 2000. – 529 с.
7. Язык средств массовой информации: Учебное пособие для вузов/ Под ред – М.Н. Володиной. – М.: Академический Проект; Альма Матер, 2008. –760 с.
8. Біля Бахмутки бійці відбивають атаки бойовиків [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/10/15/7040910/>
9. За два дні в боях за донецький аеропорт загинуло понад 400 бойовиків [Електронний ресурс] // – Режим доступу: http://espresso.tv/news/2014/10/07/za_dva_dni_v_boyakh_za_doneckyy_aeroport_zahynulo_ponad_400_boyovykiv
10. Бойовики до опівночі пропонують випустити з оточення бійців – командування не дає чітких команд (ВІДЕО) [Електронний ресурс] // – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/56500/Vojoyvyku_do_oryvnochi_proponyut_vypustyty_z_otochenna
11. На Луганщині бойовики формують підрозділи глибинної розвідки [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://tsn.ua/video/video-novini/naluganschini-boyoviki-formuyut-pidrozdili-glibinnoyi-rozvidki.html>
12. Селезньов каже, що бойовики не ставили бійцям поблизу Смілого ультиматуму [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://www.pohlyad.com/news/n/64372>
13. АТО: бойовики обстрілюють Донецький аеропорт, убито трьох українських бійців [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/media/video/26681003.html>
14. «Бойовики – «люди слова» більше, аніж деякі генерали ЗСУ», – бійці 32 блокпосту [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://www.volynnews.com/NEWS/VIDSICHAGRESORUUKRAYINAYEDINA/BOYOVYKY-LIUDY-SLOVA-BILSHE-ANIZH-DEIAKI-HENERALY-ZSU-BIYTSI-32-BLOKPOSTU/>
15. Російські війська штурмують аеропорт у Донецьку: підтягують артилерію і РСЗВ, – Тимчук [Електронний ресурс] // – Режим доступу: http://ipress.ua/news/rosiyski_viyska_shturmuyut_aeroport_u_donetsku_pidtyaguyut_stvolnu_artyleryu_i_rszv_tymchuk_86072.html

16. Сепаратисти посилили наступ на аеропорт в Донецьку [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://ua.euronews.com/2014/11/22/further-gunfire-but-also-war-of-words-over-crisis-in-ukraine/>
17. Терористи впродовж дня здійснили 12 атак на донецький аеропорт [Електронний ресурс] // – Режим доступу: http://tvi.ua/new/2014/11/28/terorysty_vprodovzh_dnya_zdiysnyly_12_atak_na_doneckyyu_aeroport
18. РНБО: Російські найманці знову штурмують аеропорт Донецька [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://espresso.tv/news/2014/10/07/rnbo-rosiyski-naumanci-znovu-shturmuyut-aeroport-donecka>
19. «Ополченці» встановили прапор ДНР над терміналом Донецького аеропорту (ВІДЕО) [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://uapress.info/uk/news/show/41648>

SOCIO-POLITICAL TERM AS A MEANS OF CONCEPTUALIZING REALITY

Olga Shchur

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine,
e-mail: o.shchur@gmail.com*

Based on illustrations in the article the use in news texts online media vocabulary of effects, including terms to describe people of hostilities in eastern Ukraine.

Key words: linguistic influence, militants, fighters, terrorists, separatists, militias, mercenaries.

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ТЕРМИН КАК СРЕДСТВО КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ

Ольга Щур

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина,
e-mail: o.shchur@gmail.com*

На основе иллюстративного материала в статье проанализированы употребления в новостных текстах онлайн-медиа лексических средств воздействия, в частности терминов для обозначения лиц военных действий на востоке Украины.

Ключевые слова: речевое воздействие, боевики, бойцы, террористы, сепаратисты, ополченцы, наемники.